

A KÉRDÉSSZERŰ NYELVI INFORMÁCIÓ IGAZSÁGA

TÖRÖK GÁBOR

1. „Ugyanannyit lehet kérdezni, mint ahányfélét tudni lehet” — idézi ARISZTOTELÉSZT LADÁNYI PÉTER (*NyK.* 64. 203). Tulajdonképpen őt másolja óvatlanul a nagy „szabatos”, LUDWIG WITTGENSTEIN: „egy olyan felelethez, amelyet nem lehet kimondani, nem lehet kimondani a kérdést sem”, és „Ha egy kérdést egyáltalán fel lehet tenni, akkor meg is lehet válaszolni” (*Logikai-filozófiai értekezés*, Budapest, 1989. 89 = 6.5.).

WITTGENSTEIN már igazán végiggondolhatta volna tételének előföltevéseit. A szükséges előföltevést ugyan tömörítve is bele lehet zsúfolni a mondatba, de a „lehet kérdezni”, a „kérdést egyáltalán föl lehet tenni” fogalmazásmód hagy hézagot a tételben. Nem derül ki így, hogy ARISZTOTELÉSZ is, WITTGENSTEIN is csak a *helyes*, az *értelmes* tartalmúakra szorítkozik. Nem okvetlenül igaz, hogy a helytelen, az értelmetlen, a téves kérdésekre is lehet válaszolnia a kérdezettnak. Tudásunk köre nemcsak valóságában, hanem lehetőségeiben is alighanem szűkebb, mint a nemcsak helyesen, hanem helytelenül, értelmetlenül is föltehető kérdések köre.

Még a logikában sokszor gyöngélkedő HEIDEGGER is ravaszabb: elismeri, hogy ha az ember a létezők ura, akkor „minden értelmes [!] kérdést meg tud válaszolni”, hiszen úr. A tudomány elvégre győzelmesen halad előre. Kérdései azonban csak a létezőre vonatkoznak. Arra, ami van. „Az a kérdés azonban, miképpen lehetséges, hogy valami van, és lennie kell; ezt a nyugtalanító kérdést csak a lét ura tudná megválaszolni. Az embernek azonban csak az a méltóság jutott, hogy lét pásztora lehet” (vö. VAJDA MIHÁLY, *A posztmodern Heidegger*, Budapest, 1993. 18—19). Hogy e metaforák értelmetlenségek, hazugságok bújatói, arról csak gondolatsorom legvégén szólok majd.

Egyelőre töprengjünk KIERKEGAARD tanácsán: „Ha valaki buta kérdéseket tesz föl, vigyáznunk kell, nehogy válaszoljunk neki, mert akkor mi is olyan ostobákká válunk, mint ő” (*A szorongás fogalma*, Göncöl, Budapest, 1993.60).

Maradjunk annyiban, hogy a kérdések sokféleképpen oszthatók föl; pl. valódiakra és álkérdésekre, határozottakra és határozatlanokra, továbbá helyesekre és helytelenekre, más szóval hibásakra, értelmetlenekre (vö. LADÁNYI: i. m. 203—204 stb.).

2. Hogy a kérdések pragmatikusan nagyon is kötődnek a közlési helyzethez, kérdező és kérdezett viszonyához, közlési előzményekhez, már LADÁNYI is hangsúlyozza (i. m. 189 stb.), KIEFER FERENC pedig újabb oldaláról világítja meg (i. m. *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*, Budapest, 1983. 203—229). Mégis, eléggé-e? Tandori Dezsőnek „Az estély” című verse nem pusztá polgárpukkasztás. Mérgeződés helyett latolgatni is lehet ezt a részletét: „— »Hány óra?« — »Mikor?«”. Ugyanis a címen kívül az előzményekben nincs semmi támpont, szükséges előfeltétel hozzá, hogy este, éjfélkor vagy hajnalban hangzik-e el a szokványos oda-vissza tudakozódás.

Kikövetkeztethetjük-e akár hosszabb szövegelményből, sőt végül az egész művészi és más szövegből is, hogy mik az egyértelmű vagy legalább általánosan megnyugtató véges számú előföltevések egy kisebb-nagyobb szövegrészhez. BÉKÉSI IMRE elemzése sokszor lappangva, máskor nyíltan figyelmeztetnek (*Jelentésszerkezetek interpretációs megközelítése*, Szeged, 1993. 9, 14, 17, 20 stb.): föl kellene ugyan tárnunk egyértelműen a bennfoglalt „szubvilágokat”, a közlő közlési állapotát, módozatát, mert ezek mind részei a helyes értelmezéshez szükséges előföltételeknek; részei, mert vannak mások is, és kétséges, hogy mindig, mindenki számára mélyen kikutassuk, -mutassuk teljes körüket. (Magyarán: az egyedi közlési helyzetet végérvényesen és kimerítően sohasem tudjuk verbalizálni, kifejtett előföltevérendszerre átalakítani).

3. A legszürkébb, együgyű, netán bugyuta kérdés is sokértelmű lehet önmagában. Szépek LADÁNYI PÉTER példái is, KIEFERÉI is (i. h.-ek). De még egyszerűbbeket, együgyűbbeket is találhatunk bőven. Egy, a sok közül: „*Alszol?*”

Helyzet-, illetve előföltevéstípus: éjszaka közös hálólhelyen, szobában, hálókocsiban teszi föl a kérdező (=K). A válaszoló (=V) jellegzetesen tagad. Az igenlő válasz groteszk, de könnyen kifejthető a stílári információtartalma: a V elzárkózik a párbeszéd folytatásától. Lehet, hogy a K—V párbeszéd le is zárul ezzel. BÉKÉSI azonban ilyenkor nem zárja ki a kifejtetlen szubvilágokat, az ilyen előföltevéseket, köztük K rejtett vagy szokványos indítékait sem a vizsgálatból: sőt elemzéseinek csaknem mindegyike eljut a leginkább meggyőzőkig. Esetünkben:

- nem tudok aludni, beszélhetnékem van, hogy múltjék az idő;
- eszembe jutott valami, esetleg elfelejteném reggelre, most kell közölnöm, mert fontos nekem és/vagy neked;
- (ugyanebben a helyzetben anya a K, a beteg gyereke a V) szeretném tudni, örködnöm kell-e még, vagy nyugszol, pihensz;
- (házaspár egyik tagja a velük egy szobában fekvő gyerekükhöz) (... az indítékot nem fejtegetem...)

Fentiekben az *alszik* tartalmának az a része eleven, hogy a megszólított tudatműködése be van szűkülve, gátolva van, érzékelésének eredményei nem tudatosulnak (nem appericiál). Stb.

Másik közlési helyzetitípus összehangolódást igénylő közös munka vagy játék (sakk, kártya, pl. bridzs):

- az egymást váltó teendők közben az, akinek társa késik a mozdulattal, cselekvéssel (türelmetlenségből);
- (játoszmában) a játéktárs lépésére, lapindítására, licitjére vagy lapja rátevéseére várva (sürgetően);
- elhibázott lépés, hibás lap kijátszása esetén bírálva, megrovóan, azt fejezve ki, hogy figyelmetlen vagy, nem összpontosítasz;
- (főleg sportban) gyorsabb iramra bízta, szólítva föl.

Harmadik közlési helyzetitípus — ha a K és V legalábbis egyenrangú — : előző kérdésére K nem kapott választ, noha V hallhatta, most ezzel az újabb kérdéssel sürgetve a korábbira a feleletet.

Nem merítettem ki a helyzettypusokat sem. Még gazdagabbak e kérdés bennfoglalt, előföltévesés „tudattartalékai”, „szubvilág”-ai. Hasonlóan háttérzethetjük, így értelmezve is a „Hát te élsz?”, a „Hol él maga?”, „Mit képzels?”, „Megjöttetek?”, „Ugye, milyen komisz időnk van?” információit; nem is szólva az elnyűhetetlen ifjúságú csacsi: „Szeretsz?” háttérlehetőségeinek tengeréről. Hogy leltározzuk ennek háttérlehetőségeit, előföltéveseit, szubvilágait, ahhoz kevés nemcsak az én tudásom, hanem a szépirodalom nemzetközi teljességéé és a lélektané is.

Elegendő-e, ha az ilyen kérdések túlnyomó részét a LADÁNYI által „határozatlan”-nak nevezett körbe rekesztjük? Hisz már ő is pedzi, hogy mennyire könnyen átsapnak a kérdő mondatok más modalitásba — főképp felszólításba (i. m. 204—206) —, s milyen közel állanak jelentéstartalmukban az ítélethez, ha pragmatikailag messze eltérnek is.

LADÁNYI példája határozatlan kérdés és felszólítás közt: „Mi újság?” [Mizújs?] — „Mondj valamit, bármit, amiről azt hiszed, hogy engem is érdekel!” Vagy: „Ugye milyen szép?” — „Nagyon szép!” Közel áll a probléma rangú kérdés a logikailag problematikus ítélethez is: „Vajon élnek a Marson élőlények?” — „A Marson talán élnek élőlények” (i. m. 196, 191, 189).

4. Ha őszintén dicsérem is a néhai szerzőt, semmiképp sem követem őt az arisztotelészi nyomon: meggyőződésem, hogy nem szabad élesen szembeállítani a gondolati, tartalmi, tényközlő („kognitív”) információkat az érzelmkifejező, indulati, akarat, felhívó tartalmúakkal (i. m. 187, 190). Tudván tudva, hogy már ő is tovább lép a szokványos logikai nézeteknél, mikor szigorúan „pragmatikai” szempontból különbözteti meg az ilyen meg az amolyan tartalmúakat, de engem ez sem elégít ki. Az információelméleti szempont mereven szűknek tartja nemcsak a formális, hanem a modális logikát is. Márpedig minden nyelvi közlés információ. Az a kérdés, a felkiáltás, az óhaj, a parancs is. És tovább: minden információ átalakítható több — némelyek szerint véges számú — ítéletté. (Persze azt a szakbarbári hiedelmet, hogy az információ már jellegénél fogva eleve pontosan meghatározható mennyiségű hír, csakis a dialektikus logikához nem is konyítók vallják, bármennyien legyenek is.) Egyezzünk ki abban, hogy itt és most, gyakorlatilag, csakis „pragmatikusan” valamely hírnek véges számú bit az értéke.

Fussunk korántsem a végéig, hanem csupán valameddig LADÁNYI egyetlen szónokinak vehető kérdésén (de bármely valódin, határozottan vagy határozatlanon is megtehetnénk), miféle ítéletek sorozatává alakíthatjuk át — ezeket a továbbiakban hír-ítéleteknek fogom nevezni! A példa: „Ugye milyen szép [ez]?” Megszabott beszédhelyzetben, véges számú nyelvi megfogalmazott előfeltétellel (pragmatikusan) benne foglaltatnak ebben a kérdésben (vagy benne lehetnek) a következő híritéletek: én észrevettem, észleltem most és itt a szóban forgó dolog, jelenség szépségét + ez ugyanis valóban szép; remélem, hogy egyetértünk ebben a minősítésben + törekvésem, hogy erősödjék érzelmi kapcsolatunk ezzel a közös élménnyel + az azonosan értékelt közös pozitív élmények általában erősítik az érzelmi kapcsolatokat.

Ugyanebből a közlési helyzetből adódik a kérdés híritéleteinek egy másik vonala is: nem vagyok benne biztos, hogy te is érzékelted és értékelted-e ennek a jelenségnek a szépségét + ezért hívom fel a figyelmedet e dolog szépségére. — Vagy fordítva: tudva, hogy átélted a dolog szépségét, de jelzem neked a kérdésemmel, hogy bennem is mély érzelmi hatást vált ki. — Ezek a részleges híritéletek is többnyire összetettek, tovább egyszerűsíthatjuk őket. Másrészt a „szép”-et is tovább részletezhetjük a kellemes, a jó, a

magasztos; vagy akár a divatos, akár az újszerű, szokatlan felé; s még ezzel sem merítettük ki a felbontási kört.

Meddig érdemes bontanunk, ha nem feledkezünk meg a gyakorlati hivatkozásról? Addig, amíg elérjük vele, hogy megfogalmazódik az eredeti K érzelmi és felhívó szándékának a foka, mértéke is, iránya is; ugyanígy a kapcsolattartási, illetve kapcsolat-teremtési szándékáé is. Minden így megfogalmazott hírtéletünket mérlegelhetjük, hogy igaz-e, vagy hamis. Könnyen megfelelhetünk az akadémikusnak, aki szerint a minősítés így végtére mindig *igaz* lesz! Nem hallott az ellenkező a nyelvi érzelmközlő kifejezések félreértéséről? (Csak kapásból hivatkozom itt FERENCZI SÁNDOR tanulmányára: „Nyelvezavar a felnőttek és a gyermek között” (in: *A pszichoanalízis és modern irányzatai*, Budapest, 1971. 215—226). Bárki tapasztalhatott már hamis érzelmkifejezést is, hamis felhívást is, hamis elutasítást is; tud a gépiesen hamissá, kiürültté váló kapcsolattartó formákról is.

Pragmatikailag nem, de elméletileg persze folytathatjuk a hírtéletek sorát addig, amíg a megtévesztés létét is, okát is ilyenekké alakítjuk. De ha elég mély a lényegi („egzisztenciális”) személyes közünk hozzá, akkor eljuthatunk V-ként a kérdés dekódolásában olyan kellő hosszúságú hírtélet-sorozatig, amelyben nagy az eshetőség, hogy *igaz* legyen. A tévedést mégsem zárhatjuk ki.

Függetlenül attól, hogy mire becsüli a formális logika, mit kezd vele a modális a jelenlegi fejlettségében, hírtéletek sorára bonthatjuk nemcsak kérdések minden fajtáját, hanem az óhajokat, felszólításokat is; továbbá a tagolt mondattal kifejezettekhez teljesen hasonlóan a tagolatlanokat is. Függetlenül attól, hogy egyetlen indulatszóból vagy mondatzóból áll-e az ilyen mondat. Sőt! Nemcsak lehet, hanem szükséges is hírtéletek sorává bontanunk önkéntelenül minden minket érdeklő érzelmi, indulati, akarati közlést, melynek ismerjük egyedi közlési helyzetét, netán szövegelőzményeit (tehát az értelmezéshez mindig szükséges előföltevéseit).

5. Tulajdonképpen érintettem már: a hírtéletekké alakítás nem lehetetlen akkor sem, ha az érzelmi közlés megtévesztő, vagy ha a *kérdés helytelen, értelmetlen*. Vegyünk egy gyermeket példát! „Mit csinál a szél, amikor nem fúj?” (Ismerem ennek más változatait is...) Kiinduló hírtélet: a szél nem fúj mindig. Kiegészítés: nem tudom, hogy mi a szél. + Most nem észlelem a szelet. — Vagy: van, amikor nem érzek szelet + amit egyszer érzékelek, tapasztalok, máskor meg nem, az létezhet akkor is, amikor nem észlelem. + Az, ami van, bár nem észlelem, működhet, „tevékenykedhet” nélkülem is. + Ha tudom, hogy mi a szél, akkor nem teszem föl a kérdésemet. + A szél „fújás” + „ha nincs fújás, nincs szél” + „a szél nem létezik fújás nélkül.” — Itt is folytathatnánk a kérdés tévességét megvilágító hírtéletek sorát, de talán ennyi is elegendő.

A gyermeki kérdés azért téves — és tévesként bontható hírtéletekre —, mert félreismerve egy jelenséget, másféle, tőle idegen létmódúnak tekintve, következteti ki előföltevéseit. A megtévesztő szándékú ember viszont ismeri, netán bennfoglaltan ismeri következtetései hibáját, de elbújtatja e hibát. Az ilyen jellegű kérdés is információ, tehát hírtéletek sora. Általánosan ismerjük a hazug, de önkritikus *kréta*it. Most maradjunk a LADÁNYI idézte változat értelmezésénél! Tehát: „Si te mentiri dicis idque verum dicis, mentiris an verum dicis?” Magyarul: „Ha azt mondod, hogy hazudsz, és ezzel igazat mondasz, akkor hazudsz, vagy pedig igazat mondasz?”

Íme, évezredek óta kitaposott út a tévesből a hamisig, majd a hazugig, akár szokványos kijelentésiteléről van szó, akár pl. kérdés formájú (összetett) hírtéletről. A néhai

LADÁNYI PÉTER kiváló cikke maga is hirdeti a formális logika egyik axiómáját, az ellentmondás-mentességet (i. m.; AQUINÓI TAMÁSSal kapcsolatban; illetve a hazug paradoxonára 199, 205). A hazug paradoxonában még használható eszköz az ellentmondás-mentesség követelménye. Ellentmondásos az „(Én) hallgatok” ítélet is, ha az elhangzás idejére is vonatkoztatjuk. A beszélő a pillanatnyi megszólalásából kiemelkedve ítéli meg az előtte és utána tanúsított szótlanságát. Valamelyest metanyelvi ez a „hallgatok” mondat. Olyasféle, mint a nyelvi szintű ítéletek („Az alma gyümölcs”, „Barátom csuklik”) mellett, sőt velük szemben „Az *alma* főnév”, „A *csuklik* izes ige, sőt itt alany”. Ilyen metanyelvi mondat a „te hazudsz, és be is vallod” a beszédpartnár minden többi hazugságához képest. Nyelviség és tág értelemben vett metanyelviség ravasz vegyítése a nyitja a kérdésnek. Akár hallgatásodról, akár következetes hazudozásodról csakis metanyelvi ítélettel vagy hírtételel tájékoztathatsz, s ezeket már minősíthetjük igaznak is.

6. De vajon nem fér-e kétség ahhoz az ellentmondás-mentességhez? „A azonos-e A-val?” „Minden dolog (jelenség, tárgy, élőlény) azonos-e önmagával?” Ismerjük, de érdemes fölkerödzünk a tétel vagy hírtétele szokványos előfeltételeit: ugyanabban az időpontban, ugyanazon a helyen, ugyanazon vonatkozásban állítjuk (kérdézzük) az önazonosságot? Meglehetősen őskori szinten maradtak azonban a logika szakemberei ezekkel az előfeltételekkel. Nem kell hozzá Einstein, elég a differenciálhányados ismerete, hogy megpiszkáljuk: mi az, hogy ugyanaz, vagy nem ugyanaz az időpont? És hely? Van-e időnek, helynek kiterjedés nélküli pontja? Mi az, hogy azonos vonatkozás, ha tudjuk, hogy csak a mozgás abszolút, abszolút nyugalom, állandóság pedig nincs (nincs tehát abszolút azonos vonatkozás sem). Bizonyos határok közt, gyakorlatilag kielégíthet az $A=A$ axiómája, de az emberi gyakorlat századunkra már túllépett ezen a pragmatikai „kielégülésen”! A mai megközelítő igazság: A egyenlő ÉS nem egyenlő A-val! Az ellentmondás mértéke bizonyos határok közt még elhanyagolható, azokon túl már nem.

„Ez van” („Ez van?”): igaz vagy hamis? Csakis gyakorlatilag, „pragmatikusan” ilyen vagy olyan. Ugyanígy: „Ez nincs”, „Nincs ez?”. Kutya-e már a kutya megtermékenyített petesejtje? Inkább nem, mint igen. S ahogy a magzat fejlődik: „Inkább igen, mint nem”. Ne hárítsuk át az ügyet a lehetőségre, mereven elszakítva ezt a valóságtól. Az éber katolicizmus szimatolhat, megérezheti a veszélyt; de érvei csakis akkor érnek bármit, ha megcáfolhatják ZENÓNT is (ami mozog, itt van és nincs itt egyszerre, *egyazon vonatkozásban*)! A létezésében!

Többek között ezért vetem meg mélységesen MARTIN HEIDEGGERT. Nyavalyogva sóvárog vissza, „szármalna vissza” PLATÓNIG — csak éppen nem ZENÓNIG, HÉRAKLEITOSZIG... A dialektikus logika gyökereiig. Isten ments, illetve a „halott isten” mentse őt ettől! Ezzel a válogatós PLATÓN-nosztalgiával vághatja ki a csaló, netán önmagát becsapó, a hazug vagy önmagának is hazudó kérdést: „MIÉRT VAN EGYÁLTALÁN LÉTEZŐ, ÉS MIÉRT NINCIS INKÁBB SEMMI?” (*Einführung in die Metaphysik*, 1935. 22; ma már sok helyen idézik magyarul, pl. MARTIN HEIDEGGER: *Útban a nyelvhez*, Helikon, 1991. h. n. 55; TURAY—NYÍRI TAMÁS—BOLBERITZ: *A filozófia*, Szent István Társulat, Budapest, 1992. 18).

HEIDEGGER gyakran panaszkodik, hogy „félreértik”, „félremagyarazzák” őt. Ne nézzük most, hogy ennek csakis önmaga az oka, értelmezzük őt saját szavaival: „(...) ha a lét értelmére kérdezzük, akkor a vizsgálat nem lesz mélyértelmű, és nem okoskodik ki semmit, ami a lét mögött állna [így! T. G.], hanem erre magára [nyilván a létre] kérdez rá, amennyiben a lét belejátszik a jelenvalólét érthetőségébe. A lét értelme sohasem

hozható ellentétbe a létezővel vagy a léttel mint a létező »alapjával«, mert ez az »alap« csak értelemként válik megközelíthetővé, még ha ez maga az értelmetlenség szakadéka is” (*Lét és idő*, Gondolat, Budapest, 1989. 513). Ahá! „Alap” azért van, ha nem a lét mögött is!? Alaptalan alap, ostoba előföltetés is ez. Valóban „az értelmetlenség szakadékába” vezet, de már az én gondolkodásom szerint! Az álfilozófus hiába próbálja — nem dialektikusan, hanem szofisztikusan! — el is különíteni a létezők összességét, össze is mosni a léttel (uo. 135), üresen pufog, hogy a lét ugyan vonatkozik minden létezőre, mégis *magasabb* e teljességénél, „túlvan” minden létezőn. Mert azzal ugyan nem mond semmit, hogy a teljesség minden vonatkozású határtalansága „túlvan”, „transzcendensen” a részeken is, a részeknek itt és most adott összégén is. Ki tagadja ezt?

Ismétlem: a létezők teljességének alapjára, okára rákérdeznél értelmetlen vagy hazug kérdés. A létezők egyedeire, különöseire pedig válaszolnak a szaktudományok, megfogalmazva a maguk okait, „alapjait”, föltárt kölcsönhatásait, fejlődésmódjait és a fejlődés, változás eleve várható eredményeit. Azonban mivel eleve az „ex nihilo nihil fit” elve, egész emberi tapasztalatvilágunk tanulsága alapján állanak (és ez aztán jól bevált előföltetés!), eszükbe sem jut, hogy az általuk kutatott létező egyedeket vagy fajtaikat, különösöket, a létező valamiket a *semmivel* szembesítsék.

Hiába ódzkodik az exnáci bölcselelő, azt erősítgetvén: dehogy is tesz föl ő „lét mögötti” alapot, okot. Ez csak szó, szó, szó — nem pedig logosz. Öncsaló, megtévesztő, hazug kérdésében ott rejlenek olyan igazolatlan előföltetések, amelyeket akár igazhamis hírtételekben is megfogalmazhatunk.

Ilyenek:

- a világ véges;
- a mindenség a semmiből keletkezhetett;
- a világ egy fölötté álló lehetséges magasabb lét működésével, működése révén, „túláradásából”, „önnön bőségéből”, „kisugárzásából, kiáramlásából” jött létre.

A legutóbbi előföltetés változatai: az isteni teremtés középkori elnevezései.

Noha ifjontan hívő teológus hallgató volt, a kérdést tartalmazó mű megírásakor semmiképp sem maradt az. Nem volt az akkor sem, amikor NIETZSCHÉVEL egy szólamban zengi, hogy „isten halott”, de nem az akkor sem, amikor idős korában úgy sopánkodik, hogy „már csak egy isten menthet meg bennünket” (először egy interjúban 1966. szeptember 23-án, mely jókora késéssel jelent meg a *Spiegel* 1976. 23. számában; magyarul számos helyen: pl. *Vigilia* 45 [1980.] 3. 190—202; FEHÉR M. ISTVÁN: *Martin Heidegger*, Kossuth, Budapest, 1984. 189). Németül ugyan a köznévi és a tulajdonnévi megnevezés egyaránt nagybetűs: „Nur noch ein *Gott* kann uns retten”, de nem tud olvasni, aki nem veszi számításba azt az *ein* határozatlan névelőt. Olyan kisbetűs *isten* ez, aki egyetemlegesen „halott”, aki csak határozatlan, sejtelemszerű lehetőség, netán csupán metafora. Semmi köze sincs a zsidó-keresztény nagybetűs *Isten*hez.

Azok számára, akik azt vallják meggyőződésekkel, hogy *van* az anyagi alapú mindenség fölött magasabb lényegű szellem, magyarul: más spiritualistákon kívül minden Isten-hívő*, HEIDEGGER „fogas-nagy” kérdése még szónokinak is alig minősíthető álkér-

* Helyesírásunk számos *sztalinista* tünete közül az egyik, hogy az *istenhit* a „helyes” írásmód (AKH¹¹). Marxistaként is tudatosan föllázadok ellene; az én logikám ezt kívánja: *Isten-hit*.

dés. Hogy miért is van egyáltalán létező? Hitük egyértelműen diktálja a feleletet: mert Isten van. A mindenség az ő megnyilvánulása, következménye, s ő a „miért”. S hogy miért nincs inkább semmi? Magának e kérdésnek a föltevése is képtelenség a hívőknek, hisz a teljes semmi Isten tagadása, hiánya volna. Legföljebb a kisebb, részlegesebb, viszonylagosabb semmire lehet rákérdezni.

Nyilvánvaló, hogy a dialektikus materializmus számára még képtelenebb és hazugabb kérdés az, amit itt elemzünk. Hogyan is lehetne általános alapja, „oka”, miértje a térbeli, időbeli, mozgásbeli, változásbeli, formagazdagságbeli végtelenségnek?

Az is természetes, hogy a létnek mindent átfogó, legtágabb általánosságán belül számtalan különös, különösebb, mégkülönösebb közvetít az egyedik felé, melyek mind részesülnek e legtágabb általánosból. E létezőknek a „miért”-jére viszont a szaktudományok felelnek: a fizika, vegytan, élettan, társadalomtudomány, lélektan... Nem is erre kíváncsi HEIDEGGER.

A heideggeri kérdés azért is hamis, öncsaló, hazug, mert miközben tagadja a Semmi létét (miért *nincs* inkább semmi), egész szövege összefüggésében mint létezővel számol vele: semmi az, amelybe az itt jelen levő ember „bele van vetve”; „a létező egyetemességének teljes tagadása” ugyan, de hangsúlyozza, hogy *előbb* ennek az egyetemességnek kellett meglennie, hogy „áldozatul eshessen ennek a tagadásnak”, „a szorongás teszi nyilvánvalóvá a semmit”, „a semmi lényege a nemlegessé tevés” (1. uo. mint a kérdés: *Was ist Metaphysik?* Klostermann, Frankfurt, 1943. 10—19, 21—22; magyarul KÖPECZI BÉLA: *Az egzisztencializmus*, Gondolat, Budapest, 1965. 154—69). Maga a mű mondja ki a „nagy” kérdés *előtt*, hogy a semmi csak *másodlagos* tagadás az abszolút léttel szemben, csak nemlegessé tevés (tudati tett), emberi élmény (szorongás). A semmi mindig relatív, egyedi; valami adott formájú létezőnek a megszűnése eddigi formájában, de nem teljes eltűnése, maradék nélküli pusztulása. Eldönthető, mennyire értelmes dolog akár csak válaszlehetőségként is, csak kérdéssé téve is szembeállítani az abszolút, a korlátlant és teljest, a maga egészében viszonyíthatatlant a relatívval, a korlátozottal.

Már a korai középkor vallásos gondolkodója tudta, hogy az abszolút Istenből részesül minden, ami csak van, a semmi pedig nem több, mint ideiglenes és viszonylagos Isten-hiány, mely a rosszban, gonoszban, rútban nyilvánul meg — az Istenhez viszonyítva (vö. AUGUSTINUS, in: *Az égi és a földi szépről*, Gondolat, Budapest, 1988. 97, 98, 112; Albertus Magnus uo. 390-392; stb.). Annak az embernek, akit némelyek hazánkban is századunk legnagyobb bölcselőjeként tisztelnek, s aki ráadásul épp „Duns Scotus kategória- és jelentéstana” címen írt 1915-ben doktori értekezést, illenék ezt tudnia... Ha meg tudja, illenék rá reagálnia.

Mi, a mai marxisták jobban értjük a középkort Heidegger úrnál. Mi tudjuk: az egyedi részlegesen, más-más mértékben és szükségszerűséggel részesül különöseinek és általánosának pozitív lényegéből is, és sajnos a negatívéből is, a nemét pusztítóéből is.

Tartozhatunk más-más világnézeti táborba, szigorú következtetéseinknek végül együvé kell torkolliuk: a heideggeri kérdés értelmetlen és hamis, mert előföltevései képtelenségek. Az már a mi meggyőződésünk, hogy ez a filozófus ellenségünk lévén, úgy is kezeljük. A heideggeri szűkebb kontextus (a mű, amelyből kiemeltük) és a tágabb (az egész életmű) is, a heideggeri életszituáció is olyan töltésű előföltevés-halmaz számunkra, hogy magát a kérdést nemcsak tévessé, nemcsak öncsalóvá, hanem *szándékosan megtévesztővé, hazugá* is teszi!

Maradhat ez vitapont. Értekezzenek dicsőítői „megjavulásáról”, gondolkodásának gyökeres fordulatáról. Reménykedjenek némelyek akár abban is, hogy végül csaknem [!] Istenhez hanyatló árnyék lett. Engem aligha győznek meg.

Magáról a „nagy” kérdéstről elmondtam, ami fontos. Szándékos vagy szándéktalan hibássága, tévessége legfőljebb abban fog tükröződni, hogy mi az értéke a hírtételek azon sorának, amelyekké a „létező” vagy „semmi” vagylagos szükségszerűségét feszegető álproblémát átalakítottuk, melyik tábor hol lát igazságot és hol hamisságot e hírtételek némelyikében. Ettől még azonban nem válik érvénytelenné a hírtételek teljes sora. Elvégre ítéletekké alakítható a valamilyen szinten téves információ éppúgy, mint a kijelentéstől igen távol eső modalitású.

TRUTH OF THE QUESTIONLIKE LINGUISTIC INFORMATION

GÁBOR TÖRÖK

If a question is sounded in any situation and context, it will always contain implicate judgements. These judgements can be true or false or swindle ones as well. There are questions, apart from the naive and defective ones, which are as if academic but swindle ones too. These questions hide unjustified, false and mendacious presuppositions. Heidegger's question is a mendacious one like this. This question does not make people think this so it waits for our reveal of the swindle presuppositions of the question.